

Метрополізація: сутність, особливості ідентифікації та концептуальні засади досліджень

На основі аналізу літературних джерел розглянуто сутність метрополізації та особливості її ідентифікації. Відзначено двоїсть метрополізації як цивілізаційного феномену. За результатами проведеного аналізу окреслено концептуальні засади дослідження економічних аспектів процесів метрополізації на регіональному рівні.

Ключові слова: метрополія, глобалізація, регіоналізація, двоїстість метрополізації, зв'язки, методологія, теоретичний підхід, методи досліджень.

Постановка проблеми. У сучасних умовах регіоналізації вітчизняної економіки все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з розвитком найбільших міст як центрів, де зосереджується основний інтелектуальний, інноваційний і фінансовий потенціал регіонів. Існування гострих суперечностей між існуючою в Україні системою управління регіональним розвитком та новими вимогами, що пов'язані не лише з ринковими перетвореннями в країні, а й з необхідністю знаходження адекватних відповідей на глобалізаційні виклики, зумовлює потребу розробки нових механізмів регіональної політики в умовах формування нового соціально-економічного середовища територіального управління [12, с. 9].

На початку ХХІ століття перед українською владною елітою чітко окреслились проблеми, безпосередньо пов'язані з входженням «в етап практичної реалізації завдань довгострокової стратегії, яка має забезпечити міцні підвалини утвердження України як демократичної високорозвинутої, соціальної за своєю суттю держави, її інтеграцію в систему цивілізаційного процесу ... як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання сучасного розвитку» [2, с. 8–9]. Необхідною умовою успішного вирішення подібних завдань є глибоке розуміння сутності сучасних гео економічних і геополітичних процесів, серед яких особливе місце займають процеси метрополізації, що проявляються передусім у стрімкому зростанні ролі міст-метрополій в умовах глобалізаційних і регіоналізаційних викликів.

Ефективне використання переваг та обмеження негативних наслідків впливу процесів метрополізації як на розвиток окремих регіонів, так

© *Л.П. Казьмір, М.Г. Ступень, П.Г. Казьмір*, 2013.

і країн в цілому можливе за умов ретельного дослідження існуючих закономірностей, особливостей і домінуючих тенденцій у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні два десятиліття українські вчені суттєво поглибили вивчення різних аспектів феномену метрополізації. Однак аналіз вітчизняних публікацій, присвячених цим питанням, показав, що в Україні відповідні дослідження є ще досить розрізненими. Серед праць вітчизняних авторів на тему метрополізації досі переважають дослідження географів, урбаністів і соціологів, а от робіт економічного спрямування все ще недостатньо. Крім того, необхідно зауважити, що відсутність консенсусу у трактуванні базових понять метрополізації призводить до суперечливих висновків і рекомендацій, що зустрічаються в працях окремих авторів. У цій ситуації особливо актуальним є поглиблене вивчення праць зарубіжних вчених, у яких висвітлено генезу, специфіку та методіку досліджень різноманітних аспектів метрополізації. При цьому варто виділити важливість для України польського досвіду дослідження й теоретичного обґрунтування перспектив активізації розвитку метрополій [14; 20; 24; 29; 31].

Цілі статті. Метою цієї роботи є спроба систематизації існуючих у зарубіжній літературі підходів до з'ясування сутності та особливостей ідентифікації феномену метрополізації в сучасних умовах, а також виокремлення на цій основі концептуальних засад дослідження економічних аспектів процесів метрополізації на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Складність і неоднозначність сучасних процесів метрополізації зумовлюють широкий спектр напрямів їх вивчення та гостроту відповідних дискусій у наукових та експертних колах. При цьому більшість дослідників сходяться на тому, що сучасна метрополізація – це «реакція» процесів урбанізації на виклики глобалізації [19; 25; 28; 29], «складова загального процесу формування глобального економічного простору» [15], а тому є «характерним знаком новітньої епохи» [24].

На думку Т. Марковського і Т. Маршала, сучасна метрополізація – це прояв нового способу територіального поділу праці, капіталу, знання і влади [29]. Відомий польський соціолог Б. Яловецький визначає метрополізацію як «процес набуття окремими великими містами певних керівних функцій в управлінні постіндустріальною економікою у наднаціональному масштабі, а також політичної і/або креативної функції в культурі» [24].

У трактуванні російського дослідника процесів метрополізації О.Г. Дружиніна метрополізація – це досягнення системно значущих

місії, функцій, структури, статусу містом (а в зв'язку з цим і відповідним регіоном, країною в цілому) на фоні (і в конкуренції) з іншими вузловими елементами урбаністичної мережі, що дозволяє в сукупності розглядати її як процес геопросторового позиціонування і самопозиціонування [6]. На його думку, метрополізація з одного боку поглиблює соціально-територіальну сегрегацію, стимулюючи конкуренцію метрополій, а з іншого вона ж залучає території до процесів модернізації, та до активних ринкових обмінів і відповідно стимулює реновацію периферії, інтегруючи локальні господарські комплекси і системи розселення [6].

Попередній аналіз літературних джерел з виокремленої тематики показав, що у сучасній науковій літературі мають місце певні неточності та неузгодженості у тлумаченні змісту понять і термінів, що безпосередньо стосуються дослідження метрополізації як процесу концентрації потенціалу соціально-економічного розвитку у найбільших містах і зонах їх впливу [7].

Більшість сучасних дослідників процесів метрополізації погоджується з тезою про те, що метрополізація є більше функціональним, аніж морфологічним поняттям [29; 32]. А це означає детермінуючу роль певних функціональних критеріїв (тут мається на увазі передусім виконання метрополійним центром певних метрополійних функцій та їх подальший розвиток). Відтак складність ідентифікації феномену метрополізації безпосередньо пов'язана з неоднозначністю тлумачення поняття «метрополійний центр» («метрополія»). Тому зупинимось на цьому питанні дещо детальніше.

Традиційно під метрополією прийнято розуміти певний географічний центр (переважно – місто), що має залежні (у політичному, господарському чи культурному сенсі) території (периферію чи колонії) [6]. При цьому деякі дослідники звертають увагу на те, що на різних історичних етапах були і досі залишаються відомими як міські, так і окремі «неміські» метрополії, проте практично з кінця XIX століття метрополізація реалізує себе переважно «у просторовій матриці урбанізації» [6].

Тому у цій роботі терміни «метрополія», «метрополійний центр», «метрополійне місто», «місто-метрополія» та «метрополіс» будемо розглядати як синоніми.

Сьогодні у науковій літературі домінує підхід, за яким метрополія – це передусім світове місто (world city), яке структурує фрагменти національного простору, виступаючи як своєрідний «комутатор» у відносинах з рештою світового простору [16]. У контексті глобалізації економіки у дослідженнях метрополізаційних процесів поряд з поняттям

«світове місто» усе частіше використовується поняття «глобальне місто» (global city) [22; 30]. При цьому автори часто наголошують, що сучасні найбільші міста – це, перш за все, могутні полюси диверсифікованої господарської активності, що притягують і впорядковують різноманітні матеріально-речові, фінансові, людські й інформаційні потоки [16].

Разом з тим, дослідники метрополізації все частіше звертають увагу не лише на найбільші (так звані «світові» чи «глобальні» міста), а й на метрополії, що дещо дистанційовані від найважливіших міст світу. Особливо чітко ця тенденція простежується у працях представників французької дослідницької традиції та її послідовників. Об'єктами окремих досліджень стають поряд з регіональними метрополіями ще й так звані «малі метрополії» і навіть «сільські метрополії» [6; 27].

У зв'язку з цим у роботі [7] було запропоновано розрізняти метрополії у вузькому та широкому розумінні цього поняття. Метрополіями у вузькому розумінні будемо вважати світові та континентальні міста (умовно їх назвемо метрополіями групи А), тоді як метрополіями у широкому розумінні вважатимемо ще й центри національного та регіонального рівнів (їх умовно назвемо метрополіями групи В). Такий поділ метрополій дозволяє диференціювати підходи до аналізу самої метрополізації як своєрідного прояву процесів глобалізації і регіоналізації, синтезу якості і кількості, сплаву адаптивності до інноваційних змін (включаючи здатність до генерування інновацій) і стійкості територіальних і соціально-економічних інститутів [6].

У нашому розумінні національні та регіональні метрополії – це свого роду вузли, в яких переплітаються потоки мереж різного географічного масштабу, це місця, де регіони «підключаються» до глобальних зв'язків і процесів. А це означає, що чи не найістотношою функцією метрополій групи В може вважатися «перенесення» імпульсів розвитку, одержаних завдяки відповідним міжнародним зв'язкам, на навколишні території.

На таку особливість розвитку національних та регіональних центрів вказує і Б. Доманський, який виділяє ефекти так званого «позитивного метрополійного поширення», що проявляються у відповідних структурних змінах в економіці всього регіону, а відтак – і в формуванні додаткових умов для зростання рівня життя місцевих мешканців [20].

Коли ж мова йде про так звані світові і континентальні центри, (метрополії групи А), то фахівці все частіше відзначають їх роль як центрів інновацій і своєрідних вузлів «вищого рівня» у глобальній мережі зв'язків (у тому числі культурних і політичних) [32, с. 114]. Крім того, сьогодні чимало експертів сходяться на думці, що посилення зв'язків між світовими

і континентальними центрами все більше «унезалежнює» ці міста від фізичних відстаней і, як наслідок, – від свого ближнього оточення.

Отже, цілком логічно говорити про існування двох типів метрополізації (за аналогією із запропонованим поділом метрополій назвемо їх метрополізаціями типу А та В). На наш погляд, вони детермінуються домінуванням різних типів зв'язків: у випадку метрополізації типу А переважають зв'язки «наднаціонального» рівня, тоді як у випадку метрополізації типу В домінують внутрішньорегіональні та міжрегіональні зв'язки.

Легко зауважити, що такий підхід цілком узгоджується з позицією тих авторів, які наголошують, що метрополізація – це суперечливий, двоїстий за своїми домінантними векторами процес.

У результаті метрополізації міста-метрополії деформують і себе, і своє ближнє оточення [29], що веде до формування нового типу функціонально-просторової структури поселенських систем, безпосередньо пов'язаних з великими містами і територіями, що їх оточують [21]. Тому дослідження процесів метрополізації не може концентруватися виключно на містах-метрополіях, а повинно охоплювати і їх найближче оточення – так звані метрополійні ареали (за нашою термінологією – метрополійні субрегіони [7]).

Серед найдискусійніших питань, що безпосередньо стосуються дослідження сучасних процесів метрополізації, досі залишаються питання виокремлення ознак метрополійних центрів та делімітації метрополійних субрегіонів.

Дослідники метрополізації нерідко зазначають, що базове для цієї сфери поняття («метрополія») не має чіткого теоретичного та юридичного означення, а тому й «статистичного» відображення [31].

В європейській літературі зустрічається чимало пропозицій щодо ідентифікації метрополійних центрів. Зокрема, один з провідних французьких теоретиків метрополізації П. Клавал вважає, що для трансформації великого міста (у тому числі і регіонального центру) в повномасштабну метрополію істотним є комплекс взаємозв'язаних чинників: розмір і потенціал контрольованої території, демографо-економічний масштаб самої метрополії, її структурні особливості, характер взаємодії з іншими метрополіями, у тому числі і в рамках процесів глобалізації та регіоналізації. При цьому автор зазначає, що, на його думку, визначальним є вплив загального територіального соціально-економіко-культурного контексту, специфіка того чи іншого регіону, країни загалом [19].

На думку В. Маїка необхідною умовою «метрополійності» міста є певна «критична маса» як у демографічному, так і в економічному, політичному й культурному плані, оскільки саме досягнення цієї «критичної маси»

дозволяє місту суттєво диверсифікувати свої функції, що, в підсумку, і трактується як визначальна ознака його «метрополійності» [26].

Загалом, можна виділити такі три визначальні ознаки метрополійних центрів, що найчастіше зустрічаються у науковій літературі з питань метрополізації:

- 1) демографічний потенціал;
- 2) екзогенні (метрополійні) функції;
- 3) територія безпосереднього впливу.

Однак серед більшості дослідників досі немає одностайності як щодо кількісних критеріїв відповідних ознак, так і щодо їх «якісного» наповнення (див., наприклад, [5; 20; 23; 29; 31]).

Структурна складність і багатоаспектність прояву процесів метрополізації обумовлюють міждисциплінарний статус і велике різноманіття тем відповідних досліджень. Тому варто ще раз наголосити, що для глибшого розуміння сучасних процесів метрополізації необхідно чітко усвідомлювати специфіку не лише сучасних етапів глобалізації, а й регіоналізації.

Переважна більшість експертів зазначає, що сьогодні глобалізація вже вийшла за рамки економічної системи й охопила практично всі сфери суспільного життя [3; 13; 18; 19]. Глобалізація вже не є питанням вибору, оскільки ігнорування глобалізаційних процесів призводить до ізоляції і економічного застою, тому в даний час їй нема альтернативи [2; 13].

У цьому контексті цікавою є позиція провідного американського експерта з міжнародних відносин Т. Фрідмена, який зазначав, що участь у глобальній економічній системі зовсім не гарантує успіху, а тому наголошував, що нагальне завдання для національних держав в епоху глобалізації – знайти міцну рівновагу між інтеграцією у світовий ринок і збереженням своєї національно-культурної самотождності, утримання ж такої рівноваги потребує постійних зусиль. На думку Т. Фрідмена, самотутніми атрибутами сучасного (третього) етапу глобалізації, що розпочався у 1990-х роках, є інтеграція і мережі [13].

Як і глобалізація, неминучою і невідворотною сьогодні визнається економічна регіоналізація, оскільки під впливом глобалізації в політичному, соціально-економічному та гуманітарному розвитку світового співтовариства зростає значимість співвідношення глобальних і регіональних проблем [2].

Питанням співвідношення процесів глобалізації і регіоналізації присвячено чимало праць як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, ця тема досить ґрунтовно розглядається у колективній монографії,

виданій за редакцією В.Є. Лошенюка [3]. Автори цієї фундаментальної праці зазначають, що у сучасному розумінні регіоналізація відображає посилення впливу регіонального чинника на світову економіку і політику, на розвиток суспільства загалом [3; с. 390] і при цьому зауважують, що, по суті, регіоналізація економіки – це формування потужних ядер економічних реформ і динамічного соціального розвитку за умови мінімізації економічних ризиків [3; с. 400].

В українських реаліях розвиток метрополійних функцій великих міст набуває особливої ваги з огляду на кілька визначальних позицій, які фахівці пропонують розглядати в контексті [10]:

- зростання ролі міст-метрополій як суспільно-просторових центрів у процесі територіальної інтеграції;
- сприяння збалансованості просторового розвитку України;
- забезпечення національного господарського простору та українського суспільства в цілому потужними ядрами, які самі продукують, а також швидко впроваджують отримані інновації;
- становлення ефективного процесу адаптації структури господарства найбільших міст України до умов і тенденцій розвитку світової господарської системи.

Наше бачення найбільш актуальних для України напрямів дослідження економічних аспектів метрополізації відображено в роботі [7]. Тому тут лише зауважимо, що, на наш погляд, на особливу увагу вітчизняних економістів поряд з питаннями систематизації, розвитку та подальшої уніфікації понятійно-термінологічного інструментарію, ідентифікації та класифікації міст-метрополій і відповідних метрополійних функцій, делімітації метрополійних субрегіонів та вивчення передумов активізації їх просторового розвитку заслуговують ще й питання, безпосередньо пов'язані з організацією системи управління розвитком метрополій та метрополійних субрегіонів [7].

Останніми роками світ побачило чимало цінних публікацій, присвячених питанням трансформації та модернізації вітчизняної економіки, однак за влучною оцінкою А.С. Гальчинського «...через брак належних методологічних обґрунтувань значна частина з них несе на собі, як правило, лише фактологічне навантаження. Це суттєвим чином обмежує їх цінність у формуванні основних засад економічної політики держави, де найбільш невизначеною залишається й донині методологічна проблематика» [2, с. 10].

Тому й при вивченні економічних аспектів метрополізації особливо важливим є з'ясування відповідних концептуальних (теоретико-ме-

тодологічних) засад. Адже саме методологія повинна давати цілісну характеристику основних компонентів наукового дослідження – його об'єкта, предмета, завдань дослідження, сукупності дослідницьких засобів, а також формувати загальне уявлення про послідовність «руху дослідника» в ході розв'язання конкретних завдань.

На етапі теоретичного осмислення концептуальних засад дослідження процесів метрополізації варто було б проаналізувати їх специфіку на усіх рівнях наукової методології (філософському, загальнонауковому, та конкретнонауковому) [9]. Однак вирішення такого завдання могло б стати предметом окремого монографічного дослідження. У цій статті обмежимось лише спробою систематизації загальних теоретичних питань аналізу закономірностей і перспектив розвитку метрополізаційних процесів та виділенням окремих ключових, на наш погляд, методологічних питань дослідження економічних аспектів метрополізації на регіональному рівні.

Насамперед зауважимо, що при з'ясуванні загальних теоретичних основ розвитку метрополізації на особливу увагу заслуговує синергетика. Значущість цієї порівняно нової наукової дисципліни для теоретичних досліджень загалом полягає в тому, що вона акцентує увагу перш за все на методах дослідження й опису систем будь-якої природи та пропонує ефективні засоби розкриття загальних закономірностей їх розвитку (еволюції) [1; 9].

При цьому варто відзначити, що на початку XXI століття у світовій науці спостерігається своєрідне «синергетичне оновлення» усього категоріального апарату, більше того, деякі дослідники все частіше говорять про синергетику як своєрідне узагальнення, а інші – як антипод діалектики [1]. Не вдаючись до полеміки із цього приводу, відзначимо, що в подібних дискусіях нерідко змішуються філософський і загальнонауковий методологічні рівні. На нашу думку, філософський рівень методології досліджень метрополізаційних процесів визначається передусім такими філософськими дисциплінами як соціальна і політична філософії. Саме останні спроможні сформувати уніфіковані теоретичні схеми аналізу і синтезу відповідних соціально-економічних і політичних систем [17]. А от щодо синергетики, то ми вважаємо, що цілком логічно говорити про загальнонауковий статус цієї дисципліни та її понятійного апарату.

Як відомо, загальнонауковий рівень сучасної методології характеризується визнанням визначальної (детермінуючої) ролі системного підходу до вирішення актуальних дослідницьких проблем. Нагадаємо, що використання системного підходу передбачає розгляд явищ та об'єктів дослідження не лише як самостійної системи, а й як підсистеми деякої системи вищого

ієрархічного рівня, відносно якої дану систему не можна розглядати як замкнуту. А це вимагає вже на етапі формування завдань дослідження простежувати якомога більшу кількість зв'язків (як внутрішніх, так і зовнішніх), щоб не обминути справді істотних чинників і залежностей. Саме тому, на наше переконання, дослідження сучасних метрополізаційних процесів повинні базуватись на глибокому осмисленні специфіки сучасних етапів глобалізації та регіоналізації, про що йшлося вище.

Зокрема, необхідно враховувати те, що, як зазначають авторитетні експерти, розвиток глобалізації на сучасному етапі поступово перетворює світову економіку з адитивної (суматичної) системи у структурно цілісну [2, с. 192], а головною особливістю розвитку структурно цілісних систем вважається те, що елементи таких систем чимраз більшою мірою підпорядковуються цілому; вони входять у нові взаємозв'язки, що визначаються і диктуються цим цілим, а відтак – перебудовуються відповідно до законів його функціонування та розвитку [2, с. 193].

Однією з найпоширеніших і найважливіших форм застосування системного підходу в дослідженнях соціально-економічних явищ і процесів є використання структурно-функціонального методу, суть якого полягає у розчленуванні складного об'єкта на окремі складові та подальшому вивченні зв'язків між ними й визначенні місця і ролі виокремлених складових у функціонуванні об'єкта як цілого, за умови збереження ним своєї цілісності у взаємодії із зовнішнім середовищем.

Крім того, глибокому пізнанню специфіки та багатоманітності форм прояву метрополізації на теоретичному та емпіричному рівнях, без сумніву, сприятиме використання порівняльного методу, який орієнтує дослідника на розкриття спільних і відмінних рис вибраних явищ і процесів.

На конкретна науковому методологічному рівні вивчення економічних аспектів сучасної метрополізації важлива роль належить регіональній економіці, адже серед питань, які перебувають в центрі уваги цієї науки, можна виділити такі: вивчення законів і закономірностей становлення, функціонування і трансформації (тобто – розвитку і саморозвитку) територіальних суспільних систем (ТСС), оптимізація функціональної структури та просторової організації ТСС тощо [4; 8; 12; 15].

Поряд із загальними методами наукових досліджень регіональна економіка використовує й ряд специфічних методів, серед яких прийнято виділяти передусім метод регіонального аналізу (який передбачає аналіз чинників розвитку ТСС для пізнання закономірностей та особливостей формування і розвитку конкретних ТСС, а також для визначення раціональних способів регулювання цього розвитку) та метод просторового

аналізу (що полягає у вивченні ТСС з точки зору її розміщення в просторі незалежно (залежно) від адміністративно-територіального поділу і з метою оптимального розміщення різних видів суспільної діяльності у центрах різних рівнів і різної функціонально-територіальної структури) [8].

Тут варто відзначити значний внесок представників львівської наукової школи регіональної економіки у розвиток методичних підходів до аналізу територіально-галузевої структури господарських комплексів окремих регіонів і структурування економічного простору України, вдосконалення організаційно-економічного механізму управління просторовим розвитком і підвищення конкурентоспроможності територіальних систем різного рівня, активізації міжрегіональних інтеграційних процесів і формування на цій основі концепції сучасної регіональної політики України в умовах ринкових трансформацій та забезпечення цілісності та унітарності держави (див., наприклад, [4; 12; 15]). Зауважимо також, що свого часу фундатор цієї школи – академік НАН України М.І. Долішній, – аналізуючи проблему перегляду пріоритетів вітчизняної регіональної політики в нових геополітичних і геоекономічних умовах, наголошував, що нова парадигма регіональної політики повинна базуватися не на теоріях розміщення продуктивних сил, а на концепції регіонального розвитку, що ґрунтується на гуманістичних та інноваційних засадах [4, с. 5].

На наш погляд, для досліджень процесів метрополізації особливо корисною є методична модель дослідження регіональних суспільних систем, запропонована М.В. Максимчуком [8]. При цьому варто зауважити, що згаданий автор, виділяючи загальноприйняті етапи наукового дослідження (спостереження, експеримент, накопичення фактів, класифікація, систематизація, узагальнення фактів, гіпотеза, теорія, закономірність, закон), наголошує, що на сучасному етапі класична схема проведення економічних досліджень повинна бути доповнена парадигмальними та концептуальними складовими, які виступають як на початку дослідження при формулюванні його «філософії», так і на етапах теоретичного узагальнення, коли обрана парадигма та сформульовані концепції стають засадничим фундаментом та каркасом теорії, що формулюється на останньому, узагальнюючому етапі проведення науково-теоретичної роботи [8].

Як уже наголошувалось у [7], у сучасних умовах для системної модернізації (а точніше б сказати – європеїзації) економіки України особливо важливим, на наш погляд, є всебічне сприяння активізації розвитку регіональних метрополій. А це, в свою чергу, потребує

удосконалення як державної регіональної політики, так і міської та просторової політик. І тут варто зауважити, що у країнах – членах ЄС просторова політика трактується як організована та цілеспрямована діяльність владних інституцій щодо фізичної організації простору і забезпечення на цій основі територіальних передумов для економічного, соціального та культурного розвитку суспільства і збереження природного середовища [11].

Аналіз сучасних теоретичних рекомендацій і кращих зразків практичної діяльності органів управління різних рівнів щодо активізації розвитку економіки великих міст в країнах Євросоюзу засвідчує, що пріоритетними для розвитку сучасних міст з метрополійними функціями визнаються концентрація людського потенціалу та забезпечення якості життя. При цьому визначальною стає конкуренція за високоінтелектуальну людину, оскільки інтелектуальні ресурси, що здатні генерувати інновації у різних сферах, вважаються потужним імпульсом розвитку сучасних міст і регіонів в цілому. Відтак, новим трендом у міському розвитку стає гуманізація міст: вважається, що місто повинно бути передусім комфортним для життя, роботи та розвитку особистості. Пріоритетним в місті стає не виробництво, не розміщення і відновлення робочої сили, а людина, створення необхідних умов для самореалізації та розкриття творчого потенціалу особистості, збереження її здоров'я [25].

Сьогодні ж доводиться з прикрістю констатувати, що в Україні досі не сформована цілісна науково обґрунтована система управління просторовим розвитком територіальних суспільних систем і, зокрема, великих міст та зон їх впливу, яка б відповідала новим соціально-політичним й економічним реаліям та охоплювала всі рівні управлінської ієрархії (національний, регіональний, субрегіональний і локальний).

Тому подальший розвиток теоретико-методологічних засад формування нової парадигми державної просторової політики та пошук найбільш ефективних шляхів модернізації вітчизняної системи управління землекористуванням на всіх рівнях виділено як один із пріоритетних напрямів подальшої співпраці колективу відділу територіальних суспільних систем і просторового розвитку Інституту регіональних досліджень НАН України з фахівцями землевпорядного факультету Львівського національного аграрного університету на найближчу перспективу [7].

Висновки. Метрополізація (в широкому розумінні цього поняття) дозволяє регіонам сформувати свої поліфункціональні центри (ареали) конкурентоспроможності – центри нової економіки (центри інновацій і

конвергенції). Актуальність досліджень процесів метрополізації в Україні визначається не лише потребою систематизації існуючих наукових надбань та необхідністю поглиблення відповідного теоретичного знання про досліджуване явище, а й практичною значимістю виокремленої проблематики. Адже результати цих досліджень повинні стати теоретичною основою науково обґрунтованих рекомендацій як щодо розвитку українських міст з метрополійними функціями, так і щодо удосконалення національної регіональної політики з врахуванням існуючих та потенційних метрополізаційних викликів.

У цьому контексті незаперечною є потреба подальшого глибокого просторового аналізу комплексного впливу процесів метрополізації як на розвиток міст-метрополій і метрополійних субрегіонів, так і на розвиток окремих регіонів і країни загалом.

Список використаних джерел

1. Венгеров А.Б. Синергетика и политика / А.Б. Венгеров // *Общественные науки и современность*. – 1993. – № 4. – С. 55–69.
2. Гальчинський А.С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу / А.С. Гальчинський. – К. : Українські пропілеї, 2001. – 320 с.
3. Глобалізація та регіоналізація: виклики для економіки України : монографія / [Білик Р.С., Гаврилюк О.В., Євдокименко В.К. та ін.] / за ред. В.Є. Лошенюка – Чернівці : Рута, 2010. – 516 с.
4. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К. : Наук. думка, 2006. – 512 с.
5. Дружинин А. Возможности и барьеры пространственного развития региональной метрополии: глобальный контекст и локальная специфика / А. Дружинин // *Київський географічний щорічник*. – 2013. – Вип. 8. – С. 103–107.
6. Дружинин А.Г. Метрополитация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика / А.Г. Дружинин // *Географический вестник [Научный журнал Пермского ун-та]*. – 2009. – № 3 (11). – Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>
7. Казьмір Л.П. Метрополізація як об'єкт досліджень регіональної економіки / П.Г. Казьмір, Л.П. Казьмір // *Europejska nauka XXI wieku – 2013: materiały IX Międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej*. – Vol. 9. *Nauki Ekonomiczne. – Przemysł: Nauka i studia*, 2013. – S. 11–16.
8. Максимчук М.В. До питання методології дослідження регіональних суспільних систем / М.В. Максимчук // *Соціально-економічні дослідження в перехідний період [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України*. – 2007. – Вип. 5 (67). Структурна трансформація територіальних суспільних систем. – С. 3–14.

9. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний. – Львів : Світ, 2001. – 416 с.
10. Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України : [зб. наук. пр.]. – 2010. – № 18. – С. 65–77.
11. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія / за ред. Л.Т. Шевчук ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2011. – 256 с.
12. Регіональні суспільні системи: монографія / [М.І. Долішній, С. М. Злупко, Л.К. Семів та ін.]; відп. ред. Л.К. Семів ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2007. – 496 с.
13. Фрідмен Т. Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію / Т. Фрідмен. – Львів, 2002. – 624 с.
14. Шевчук Л.Т. Польський досвід розвитку метрополій: уроки для України / Л.Т. Шевчук // Сталій розвиток економіки – 2013. – № 1. – С. 3–7.
15. Шульц С. Економічний простір України: формування, структурування та управління / С. Шульц; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2010. – 408 с.
16. Ascher F. Metapolis, ou l'avenir des villes / F. Ascher. – Paris: Odile Jacob, 1995. – 350 p.
17. Brown A. Modern political philosophy. Theories of the just society / A. Brown. – London: Penguin, 1986. – 216 p.
18. Cieśla S. Globalizacja i metropolizacja. Niektóre aspekty badań polskiej przestrzeni / S. Cieśla // Studia Regionalne i Lokalne. – 2000. – Nr 4(4). – S. 23–35
19. Claval P. Métropolisation et globalization / P. Claval // Geographie et cultures. – 2003. – No 48. – P. 5–23.
20. Domański B. Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju? / B. Domański // Studia KPZK PAN. – 2008. – Z. 120. – S. 135–143.
21. Gorzelak G. Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej / G. Gorzelak, M. Smętkowski. – Warszawa: Scholar, 2005. – 224 s.
22. Hall P. The global city / P. Hall // Inter. Social Science Journal. – 1996. – No 48. – P. 15–23.
23. Heffner K. Funkcje metropolitalne stolic województw Polski Zachodniej: ekspertyza / K. Heffner. – Opole: Politechnika Opolska, UE w Katowicach, 2011. – 66 s.
24. Jałowicki B. Metropolizacja / B. Jałowicki // Wokół socjologii przestrzeni. – [A. Majer, P. Starosta (red.)]. – Łódź: UŁ, 2004. – S. 53–62.
25. Lalanne A. 10 ans de métropolisation en économie: une approche bibliométrique / A. Lalanne, G. Pouyane // Cahiers du GREThA. – 2012. – No 11. – 26 p.
26. Maik W. Pojęcie metropolii a problem badania funkcji metropolitalnych / W. Maik // Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni [I. Jażdżewska (red.)]. – Łódź: UŁ, 2003. – S. 9–18.

27. Malisiewicz E. Małe metropolie siłą napędową rozwoju regionu (na przykładzie Rzeszowa) / E. Malisiewicz // Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów – Lwów. – Biuletyn KPZK PAN. – 2007. – Z. 230. – S. 141–150.
28. Markowski T. Funkcje metropolitalne pięciu stolic województw wschodnich / T. Markowski // Ekspertyzy przygotowane na potrzeby Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. – Warszawa: MRR, 2007. – S. 322–353.
29. Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa: KPZK PAN, 2006. – 26 s.
30. Sassen S. Global cities and global city-regions: a comparison / S. Sassen // Global city-regions. trends, theory, policy / Ed. by A.J. Scott. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 78–95.
31. Smętkowski M. Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja / M. Smętkowski, B. Jałowicki, G. Gorzelak // Raporty i analizy EUROREG. – 2009. – Nr 1. – 98 s.
32. Zborowski A. Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa) / A. Zborowski. – Kraków: IGiGP UJ, 2005. – 576 s.

Казьмір Л.П., Ступень М.Г., Казьмір П.И. Метрополизация: сущность, особенности идентификации и концептуальные основы исследований.

На основании анализа литературных источников рассмотрены сущность метрополизации и особенности ее идентификации. Отмечена двойственность метрополизации как цивилизационного феномена. По результатам проведенного анализа обозначены концептуальные основы исследования экономических аспектов процессов метрополизации на региональном уровне.

Ключевые слова: метрополия, глобализация, регионализация, двойственность метрополизации, связи, методология, теоретический подход, методы исследований.

Kazmir L.P., Stupen M.H., Kazmir P.H. Metropolization: nature, peculiarities of identification and conceptual foundations of research.

The issue of the metropolization phenomenon and feature of its authentication are discussed based on the analysis of literary sources. Duality of metropolization as civilized phenomenon is noted. As a result of the conducted analysis outlined conceptual bases of research of economic aspects of metropolization processes on regional level.

Key words: metropolis, globalization, regionalization, duality of metropolization, communication, methodology, theoretical approach, research methods.